

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Соціальні та політичні конфлікти» складена відповідно до освітньої програми здобувачів ступеня вищої освіти «магістр» спеціальності Психологія.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: формування у студентів професійних умінь та навичок прогнозування, передбачення, врегулювання, вирішення та подолання наслідків конфліктів в сферах соціальної та політичної взаємодії. Окрім системи теоретичних положень студенти вивчають практичні засоби вирішення конфліктної ситуації: посередництво, ведення переговорів, арбітраж, медіаторство.

Міждисциплінарні зв'язки: зміст курсу «Соціальні та політичні конфлікти» є логічним продовженням курсу «Психологія конфлікту» та сприяє поглибленню знань та навичок студентів у сфері конфліктології. Тематично курс пов'язаний з наступними дисциплінами: «Соціальна психологія», «Основи психологічної практики та консультивання», «Соціально-психологічний тренінг», «Психологічний аналіз ситуації» «Психогігієна», «Психологія управління», «Політична психологія».

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Соціальні конфлікти в трудових організаціях.
2. Політичні конфлікти.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: опанування базових понять та системи знань з актуальних питань конфліктології; формування уявлень про ефективні людські взаємовідносини; оволодіння практичними навичками врегулювання та вирішення конфліктів різних рівнів, подолання наслідків стресу; розвиток вмінь студентів аналізувати та контролювати конфліктну ситуацію, позитивно сприймати конфлікт і прагматично його використовувати у діловій, професійній та особистісній сферах життя.

Завдання курсу:

1. Визначити місце та роль конфліктології в практиці управління; визначити специфіку структурного, функціонального, процесуального та феноменологічного опису конфлікту, конфліктної ситуації.

2. Ознайомити студентів з найважливішими теоретичними розробками, експериментальними і прикладними дослідженнями вітчизняних та зарубіжних конфліктологів; визначити традиційні напрями дослідження та аналізу

конфліктів: психоаналітичного, генетичної епістемології, культурно-історичного та ін.; формування уявлень про структуру та динаміку конфліктної ситуації, стратегії та тактики вирішення конфліктів; ознайомлення з методами керування конфліктами та ведення переговорів.

3. Підвищити рівень конфліктної компетентності майбутніх психологів за допомогою набуття спеціальної підготовки у галузі управління конфліктами різних рівнів; оволодіння методами структурного аналізу конфліктної ситуації, стилями управління конфліктами відповідно до конкретної ситуації; формування вмій організації та проведення переговорів з установкою на співпрацю, надання посередницьких послуг; оволодіння засобами діагностики та профілактики конфліктної ситуації; формування навичок розробки заходів підвищення компетентності у аналізі та вирішенні конфліктів для різних колективів та особистостей.

Вивчення навчальної дисципліни «**Соціальні та політичні конфлікти**» спрямовано на формування таких **компетенцій**:

Інструментальні компетенції:

- здатність до організації та планування заходів науково-дослідницької, педагогічної та практичної діяльності у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування;

- готовність використовувати на практиці, в реальних умовах професійної діяльності засвоєні знання, навички і уміння з організації науково-дослідних, науково-практичних, управлінських заходів;

- готовність до впровадження інновацій в різних сферах професійної діяльності, результатів власної інноваційної діяльності з урахуванням реальних умов, в яких розгортається виробничий або навчальний процес.

Міжособистісні компетенції:

- готовність до активного спілкування в науковій, виробничій і соціальній сферах діяльності, до встановлення адекватних міжособистісних стосунків в різних ситуаціях спілкування, до оптимізації умов взаємодії;

- зрозуміле і недвозначне донесення власних висновків (обґрунтувань, пояснень, розмірковувань) до фахівців і нефахівців, зокрема, до осіб, які навчаються;

- здатність працювати в міждисциплінарних командах, виявляти готовність до спільних форм діяльності з метою досягнення групових цілей;

- здатність виявляти толерантність (повагу та позитивне ставлення) до розмаїття культур, форм самовираження й самоздійснення індивідуальності, до несхожості наукових поглядів, методологічних підходів тощо.

Системні компетенції:

- прийняття відповідальності за свої рішення в рамках професійної компетенції, розробляти декілька варіантів розв'язання складних проблемних ситуацій, прогнозувати імовірні наслідки;

- готовність до позитивного впливу особистим прикладом на власне соціальне оточення на основі дотримання норм і рекомендацій здорового способу життя;

- використання знань правових і етичних норм при оцінці наслідків своєї професійної діяльності, оцінці стратегічних планів розвитку підприємств, програм та заходів психологічної допомоги;

- готовність реалізовувати свій творчий потенціал в постановці та вирішенні завдань практики, в розробці психологічного інструментарію та заходів психологічної допомоги, у впровадженні технологій у навчально-виховний процес;

- готовність проявляти ініціативність, підтримувати командний дух в організаціях, здійснювати арбітраж, медіаторство та примирення конфліктуючих сторін.

Професійні компетенції:

у науково-дослідній діяльності:

здатність й готовність до:

- розробки програм дослідження (теоретичного, емпіричного), їх методологічного обґрунтування та методичного забезпечення з використанням новітніх знань та технологій;

- підготовки наукових звітів та публікацій за результатами виконаних досліджень, рецензування й редагування наукових і навчально-методичних публікацій;

- визначати й пояснювати психологічні механізми формування, функціонування та розвитку психічних явищ, процесів, властивостей, виокремлювати причини та фактори, що диференціюють характер їх індивідуального функціонування та розвитку;

у практичній діяльності:

здатність й готовність до:

- розробки індивідуальних програм діагностики, профілактики, корекції та розвитку психологічних властивостей і станів, характеристик психічних процесів, різних форм діяльності індивідів і груп на основі інноваційних розробок;

- впровадження групових програм психогігієни, профілактики, корекції та розвитку з метою активізації особистісного потенціалу, посилення працездатності та стресостійкості особистостей, розвитку їх професійних вмінь та здібностей, підвищення рівня їх психологічного благополуччя;

- організовувати та здійснювати заходи індивідуального консультування в галузі соціальної, навчальної, політичної та бізнесової діяльності, в сферах інтерперсональних відносин, профорієнтації, планування професійного та особистісного зростання;

у педагогічній діяльності:

здатність й готовність :

- брати участь в розробці нових програм і вдосконаленні навчальних курсів за психологічними дисциплінами;

- проводити просвітницьку діяльність серед населення з метою підвищення рівня психологічної культури суспільства.

Очікуванні результати навчання:

В результаті освоєння дисципліни студент повинен:

знати:

- особливості структурного, функціонального, процесуального та феноменологічного опису конфлікту;
- умови та механізм виникнення та розвитку різноманітних конфліктних ситуацій;
- різні види класифікацій конфліктів;
- структуру та динаміку конфлікту;
- особливості поведінки людей різних типів у конфліктних ситуаціях;
- принципи і методи управління конфліктами;
- найбільш ефективні способи запобігання, врегулювання та вирішення конфліктів.

уміти:

- виявляти чинники соціальних конфліктів у окремому трудовому колективі, організації, розробляти конкретні рекомендації щодо управління різними видами конфліктів;
- вміти проводити соціально-психологічні тренінги розвитку комунікативних навичок, вмінь аналізувати та вирішувати конфліктні ситуації;
- вміти вивчати і узагальнювати психологічні проблеми, причини їх виникнення у колективі для надання рекомендації щодо їх вирішення.

володіти:

- навичками в розробці психопрофілактичних засобів запобігання міжособистісних та міжгрупових конфліктів за рахунок підвищення соціальної компетентності членів групи;

– мати уявлення, щодо методів урегулювання та вирішення специфічних конфліктів у діяльності різних колективів.

демонструвати здатність і готовність до:

- проведення діагностики конфліктних ситуацій та прогнозування шляхів їх розв'язання;
- визначення найбільш ефективних стратегій подолання конфлікту;
- консультування керівників та відповідальних працівників установ з питань використання нових соціальних технологій для підвищення ефективності функціонування організації;
- подолання наслідків конфліктної ситуації у колективі.

Знання, засвоєні в межах зазначеного дисципліни, будуть використані при написанні науково-дослідних робіт, для розширення власного та професійного світогляду.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин 3 кредити ЄКТС.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1: Соціальні конфлікти в трудових організаціях

Тема 1. Причини виникнення ділових конфліктів

Конфлікт як форма комунікації. Бар'єри непорозуміння та шляхи їх подолання. Процес спілкування: сутність, види, структура і джерела конфліктів. Причини виникнення бар'єрів непорозуміння. Шляхи подолання бар'єрів непорозуміння і проблеми, які з цим процесом пов'язані.

Сутність спілкування та управлінського спілкування. Цілі керівника в управлінському спілкуванні. Природа неефективних комунікацій. Основні джерела конфліктів. Роль та характеристики стереотипів у спілкуванні. Сутність проблем, що ускладнюють взаєморозуміння людей у спілкуванні. Основні конфліктогени у спілкуванні. Сутність і правила діалогу. Механізм перетворення конфліктогенів у процесі спілкування. Правила спілкування з конфліктною особою. Роль гумору, культури мови і поведінки у безконфліктному спілкуванні.

Природа конфліктів, що виникають внаслідок спільної трудової діяльності. Об'єктивні причини виникнення ділових конфліктів. Організаційні конфлікти та засоби їх вирішення. Трудовий колектив як осередок виникнення ділових конфліктів. Управління конфліктами в організації.

Сутність організаційно-технологічної, економічної, соціально-психологічної систем функціонування людини у процесі життєдіяльності. Сутність понять «колектив», «трудоий колектив». Ознаки, функції трудових, сфери відносин, види і стадії трудових колективів. Причини виникнення конфліктів у трудовому колективі. Сутність, види та процес управління трудовими конфліктами. Метод «картографія конфлікту». Напрямки попередження виникнення конфліктів. Варіанти, стратегії та методи вирішення конфліктів. Чинники успішності завершення конфліктів.

Тема 2. Психологія управління конфліктними ситуаціями в діяльності керівника

Конфліктність у системі «керівник-колектив» та шляхи управління конфліктністю. Керівник та його якості, які впливають на конфлікт. Типології «важких керівників». Конфлікти між керівником і підлеглими: сутність, причини, засоби подолання непорозумінь. Типові помилки керівника у вирішенні конфлікту і шляхи їх виправлення. Причини загострення конфлікту між керівником і підлеглими. Рекомендації і засоби вирішення конфліктів «за вертикаллю». Способи попередження вертикальних конфліктів. Рекомендації для підлеглих у конфлікті за вертикаллю.

Управлінські рішення, які приводять до конфлікту. Причини конфліктів у працесі ухвалення управлінських рішень. Прийоми попередження конфліктів при використанні потенціалу колективного інтелекту. Управління соціально-психологічним кліматом у колективі.

Контроль і помилки при його проведенні. Особиста відповідальність і самоконтроль керівника. Типові помилки в оцінці праці фахівців. Виконавча та управлінська відповідальність. Схема самоконтролю у конфлікті.

Конфліктність у період впровадження інновацій і шляхи подолання опору колективу. Причини інноваційних конфліктів. Сутність заходів підготовки колективу до впровадження нововведень.

Тема 3. Кадровий менеджмент як джерело конфліктів

Особливості сучасного кадрового менеджменту у контексті конфліктології. Сутність конфліктності у розрізі функціональних підсистем управління персоналом. Функції служби управління персоналом щодо зниження конфліктності у колективі. Адаптація членів колективу до нових вимог та умов праці. Методи первинної і вторинної адаптації членів колективу. Способи оцінки результатів роботи працівників.

Трудова дисципліна, мотивація, методи переконання як детермінанти впливу на конфліктність у колективі. Характеристика дисциплінарних відносин і дисциплінарних форм. Сутність самодисципліни. Мотиви плинності кадрів і

заходи її зниження. Типи справедливості. Безконфліктні альтернативи традиційних форм оплати праці і категорії стимулювання. Сутність переконання та прийоми переконання працівників.

Критика і самокритика. Характеристика критики та її видів. Етапи алгоритму критики. Рекомендації для зниження опору критиці. Рекомендації щодо звільнення підлеглих.

Змістовий модуль 2: Політичні конфлікти

Тема 4. Психологічна феноменологія політичного конфлікту

Типологія, структура і функції політичних конфліктів. Зовнішньо- і внутрішньополітичні конфлікти. Обмежені і радикальні конфлікти. Горизонтальні і вертикальні конфлікти. Мета і причини виникнення горизонтальних політичних конфліктів. Конфлікти цінностей та конфлікти інтересів.

Сутність та принципи політичної боротьби. Методи та прийоми політичної боротьби. Специфіка політичного конфлікту. Типові способи і прийоми примирення сторін. Конфлікти тоталітарного та демократичного суспільства. Конфліктні дії. Структура корупційного конфлікту.

Типологія політичних конфліктів та криз. Об'єкт політичного конфлікту. Об'єктивний та суб'єктивний аспект політичного конфлікту. Внутрішньополітичні кризи. Урядові кризи. Конституційна криза. Форми політичних криз. Типи політичних криз: криза ідентичності, криза розподілу матеріальних і духовних благ, криза легітимності, криза участі, криза проникнення. Моделі кризового розвитку політичних конфліктів. Політична напруга та її ознаки.

Тема 5. Шляхи і способи регулювання політичних конфліктів

Основні способи та шляхи розв'язання політичних конфліктів та криз. Основні шляхи: компроміс та примиреність на підставі примусовості. Умови розв'язання та завершення конфлікту. Причини завершення конфлікту. Передумови успішного розв'язання конфлікту.

Залучення «третьої сторони» для вирішення конфлікту. Сутність медіаторства та арбітражу. Способи регулювання та розв'язання конфліктів. Основні стилі поведінки при розв'язанні конфліктів. Розв'язання етичних конфліктів. Етнічні конфлікти. Профілактика конфлікту як спосіб його попередження. Проблема врегулювання політичних конфліктів в українському суспільстві.

Рекомендована література

Базова (основна) література:

1. Балабанова Л.В., Савельєва К.В. Конфліктологія: Навчальний посібник / Л.В. Балабанова, К.В. Савельєва. – К. : «Видавничий дім «Професіонал», 2009. – 280 с.
2. Гришина Н.В. Психологія конфлікта [2-е изд.] / Н.В. Гришина. – СПб. : Питер, 2009. – 544 с.
3. Ерина С.И. Ролевой конфлікт и его діагностика в деятельности руководителя / С.И. Ерина. – Ярославль : Наука, 2000. – 307 с.
4. Начаєв В.М. Конфліктологія. Навч. посіб. / В.М. Начаєв. – К. : Центр навч. літ., 2004. – 198 с.
5. Психологія деловых конфликтов : Хрестоматия. Учебное пособие для факультетов: психологических, экономических и менеджмента / Д.Я. Райгородский. – Самара : Издательский Дом «Бахрах-М», 2007. – 768 с.
6. Тихомирова Є.Б., Постоловський С.Р. Конфліктологія та теорія переговорів: Підручник / Є.Б. Тихомирова, С.Р. Постоловський. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 240 с.
7. Пірен М.І. Кофліктологія / М.І. Пірен. – К. : МАУП, 2005. – 360 с.
8. Бандурка А. М., Друзь В. А. Конфліктологія: Учеб. пособие для вузов. – Харьков : Фортуна - Пресс, 2004. – 356 с.
9. Цюрупа М.В. Основи конфліктології та теорії перговорів: Навчальний посібник / М.В. Цюрупа. – К. : Кондор, 2009. - 192 с.
10. Шейнов В. Конфликты в нашей жизни и их разрешение / В. Шейнов. – Минск : Амалфея, 1997. – 313 с.

Додаткова література:

1. Анцупов А.Я., Баклановский С.В. Конфліктологія в схемах и комментариях: Учеб. пособие / А.Я. Анцупов, С.В. Баклановский. – СПб. : Питер, 2006. – 288 с.
2. Анцупов А. Я., Шипилов А.И. Конфліктологія / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов. – М. : ЮНИТИ, 2006. – 552 с.
3. Василик М.А., Вишнякова-Вишневецкая И.П., Вилунас Ю.Г. Политология : учеб. пособие для техн. вузов [4-е изд.] / М. А. Василик. – СПб. : ООО «Издательство «Пионер»; М. : ООО «Издательство Астрель» : «Издательство АСТ», 2002. – 400 с.
4. Ващенко І.В. Конфлікти: Сучасний план, проблеми та напрямки їх вирішення в органах внутрішніх справ. – Х. : ОВС, 2002. – 256 с.
5. Головаха Є.І. Суспільство, що трансформується. Досвід соціологічного моніторингу в Україні / Є. І. Головаха. – К. : Кондор, 1997. – 159 с.

6. Дойч М. Разрешение конфликта. Конструктивные и деструктивные процессы / М. Дойч // Социально-политический журнал. – 1997. – № 1. – С. 204-206.
7. Емельянов С.М. Практикум по конфликтологии / С.М. Емельянов. – СПб. : Питер, 2001. – 400 с.
8. Ішмуратов А.Т. Конфлікт і згода. Основи когнітивної теорії конфліктів / А.Т. Ішмуратов. – К. : Наук. думка, 1996. – 190 с.
9. Конфликтология: Учебник / А.С. Кармина. – СПб. : Лань, 2002. – 442 с.
10. Котигоренко В. Причинність етноконфліктів: впливи глобалізації / В. Котигоренко // Політична думка. – 2002. – № 1. – С. 97-113
11. Ложкін Г.В., Пов'якель Н.І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: Навчальний посібник / Г.В. Ложкін. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 416 с.
12. Ложкін Г.В., Юрковський Е., Моначін І. Практикум з конфліктології / Г.В. Ложкін. – Тернопіль : Воля, 2005. – 168 с.
13. Оніщенко І.Г., Дзюбка Д.Т., Дуднікова І.І. Політологія у запитаннях і відповідях: Навчальний посібник / К. М. Левківський. – К. : Вища школа, 2003. – 263 с.
14. Пезешкиан Н. Тренинг разрешения конфликтов. Психотерапия повседневной жизни. – М. : Институт позитивной психотерапии, 2007. – 296 с.
15. Политология в вопросах и ответах для экзаменов и зачетов : учебное пособие для вузов / А. А. Радугин. – М. : Центр, 2001. – 272с.
16. Політика європейської інтеграції : навчальний посібник / В. Г. Воронкова. – К. : ВД «Професіонал», 2007. – 512с.
17. Политология : учеб. пособие для вузов / Н. Сазонова. – Харьков : Фолио, 2001. – 831с.
18. Політологія : підр. для вищ. навч. закладів / Ю. І. Кулагіна, В. І. Покуріз. – К. : Альтерпрес, 2002. – 612с.
19. Прикладная конфликтология: Хрестоматия / К.В. Сельченко. – Минск : Харвест, 2003. – 624 с.
20. Рубин Дж., Пруйт Д., Сунг Хе Ким. Социальный конфликт: эскалация, тупик, разрешение. – СПб. : Прайм-еврознак, 2003. – 352 с.
21. Скотт Д.Г. Конфликты. Пути их преодоления. – К. : Внешторгиздат, 1991. – 192 с.
22. Соснин В.А., Лунев П.А. Учимся общению: взаимопонимание, взаимодействие, переговоры, тренинг / В.А. Соснин, П.А. Лунев. – М. : ИП РАН, 1993. – 156 с.

23. Управління людськими ресурсами : філософські засади. Навчальний посібник / В. Г. Воронкова. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 576 с.

24. Фишер Р., Юри У. Путь к согласию, или переговоры без поражения. – М. : Наука, 2003. – 156 с.

25. Федірко І.П. Соціально-політичні конфлікти як об'єкт дослідження / І. П. Федірко // Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка: Філософія. Політика, 2005. – № 73-75. – С. 63-65.

Інформаційні ресурси

1. Вердербер Р., Вердербер К. Психология общения. – Режим доступа: <http://mexalib.com/view/21023>

2. Дэна Д. Веды психики: на пути к пониманию сознания. – Режим доступа: http://www.koob.ru/dennet_d/vidi_psihiki

3. Литвак М.Е. Психологическое айкидо. – Режим доступа: <http://fanread.ru/book/743384/>

4. Орлянський В.С. Конфліктологія. – Режим доступу: <http://pidruchniki.com/12191214/psihologiya/konfliktologiya>

5. Скотт Д.Г. Способы разрешения конфликтов. – Режим доступа: http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/638/scott-conflict.pdf

6. Хрестоматія по конфліктології. – Режим доступу: http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/607/hrestomatia_po_konfliktologii.pdf

Форма підсумкового контролю успішності навчання диференційний залік

Засоби діагностики успішності навчання: підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється як загальний підсумок з наступних форм роботи:

– модульний екзамен (проводиться у тестовій або письмовій формі), відповідно до діючих норм Положення про освітній процес у ХДУ;

– аудиторна робота за семестр (підсумкова оцінка усіх форм роботи студента протягом семестру);

– самостійна робота за семестр (проводиться в усній, тестовій або письмовій формі), відповідно до діючих норм Положення про організацію самостійної роботи студентів ХДУ.